

Формування самоосвітньої компетентності, самоменеджменту та навичок самоосвіти у майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки

*Третьюк Віталій Віталійович¹, Карпанасюк Віктор Володимирович²,
Козловський Руслан Вадімович³*

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2025	Освіта/Педагогіка	378.1:371.3

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15167640>

Анотація. У статті висвітлюється проблема формування самоосвітньої компетентності, навичок самоосвіти та самоменеджменту у майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. Обґрунтовано актуальність дослідження в умовах швидкоплинних змін у суспільстві та високих вимог до здатності молодих спеціалістів до неперервного професійного розвитку. Розкрито сутність понять «самоосвітня компетентність», «самоосвіта», «самоменеджмент» у контексті сучасної педагогічної науки. Проаналізовано структурні компоненти самоосвітньої компетентності (мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний) та визначено їх роль у забезпеченні автономності особистості в навчальній діяльності. Окреслено педагогічні умови, що сприяють формуванню зазначених якостей: варіативність освітнього середовища, підтримка з боку викладача, орієнтація на рефлексивну і діяльну активність студента. Особливу увагу приділено аналізу ефективних методів формування самоосвітньої компетентності: проектного навчання, SMART-плануванню, використанню цифрових інструментів, технік коучингу, а також тренінгів цілепокладання. Визначено переваги тренінгових форм навчання для розвитку внутрішньої мотивації, навичок самоорганізації, лідерства та командної роботи. У висновках окреслено перспективи подальших досліджень у напрямі впровадження інноваційних освітніх технологій для підтримки самоосвітньої активності студентів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, самоосвіта, самоменеджмент, професійна підготовка, майбутній фахівець, освітнє середовище, тренінг, мотивація, SMART-цілі, рефлексія, цифрові інструменти, цілепокладання, фасилітація.

Formation of self-educational competence, self-management and self-education skills in future specialists in the process of professional training

Abstract. The article highlights the issue of developing self-educational competence, self-learning skills, and self-management in future professionals during the process of their

¹ доктор педагогічних наук, професор ORCID ID 0000-0003-3608-1378

² аспірант ORCID ID: 0009-0000-8048-9050

³ аспірант ORCID ID: 0009-0001-1411-926X Хмельницький національний університет м. Хмельницький, Україна

professional training. The relevance of the study is justified in the context of rapid societal changes and increasing demands for continuous professional development among young specialists. The concepts of “self-educational competence,” “self-education,” and “self-management” are revealed within the framework of modern pedagogical science. The structural components of self-educational competence (motivational, cognitive, operational, and reflective) are analyzed and their role in ensuring learners’ autonomy is defined. Pedagogical conditions conducive to the development of these qualities are outlined, including a variable educational environment, support from educators, and an emphasis on students’ reflective and activity-based engagement. Particular attention is given to analyzing effective methods of fostering self-educational competence: project-based learning, SMART planning, the use of digital tools, coaching techniques, and goal-setting training. The benefits of training forms are emphasized, particularly in developing students’ internal motivation, self-organization skills, leadership, and teamwork. The conclusions outline prospects for further research into the integration of innovative educational technologies that support self-directed learning in higher education institutions.

Keywords: self-educational competence, self-education, self-management, professional training, future specialist, educational environment, training, motivation, SMART goals, reflection, digital tools, goal-setting, facilitation.

Вступ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства та постійних змін у професійній сфері одним із ключових завдань системи освіти є формування в майбутніх фахівців здатності до безперервного професійного і особистісного саморозвитку. Знання швидко втрачають актуальність, тому лише вміння самостійно здобувати нову інформацію, критично її оцінювати та ефективно використовувати в професійній діяльності дозволяє фахівцю залишатися конкурентоспроможним і адаптивним до нових викликів.

У цьому контексті самоосвітня компетентність, а також такі супутні якості, як готовність до самоосвіти, вміння до самоменеджменту, набувають особливого значення. Вони є інтегральними характеристиками особистості, що визначають рівень автономності у навчанні, мотивації до самовдосконалення та здатності керувати власним освітнім шляхом.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах професійної підготовки у вищій школі, оскільки саме на цьому етапі закладаються основи професійного мислення, навички критичного осмислення власної діяльності та усвідомленого управління власною освітньою траєкторією. Водночас результати досліджень і педагогічна практика свідчать про недостатній рівень сформованості у студентів вищих навчальних закладів мотивації до самоосвіти, навичок цілепокладання, самоконтролю та самоаналізу.

Отже, потребує наукового осмислення питання формування самоосвітньої компетентності, самоосвіти та самоменеджменту майбутніх фахівців у процесі їхньої професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці та освітній практиці спостерігається зростання інтересу до феноменів самоосвітньої компетентності, самоосвіти та самоменеджменту як ключових компонентів успішної професійної підготовки.

Самоосвітня компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що включає здатність самостійно визначати освітні цілі, планувати і реалізовувати освітню діяльність, здійснювати самооцінювання і самокорекцію.

У працях П. Гальперіна, Г. Зборовського, О. Кучерявого, З. Лук'янової, Н. Ничкало, О. Савченко, М. Солдатенка, П. Суханова підкреслюється, що самоосвітня компетентність

формується на основі мотиваційної установки, пізнавального інтересу, вольової саморегуляції та рефлексії.

Структурно вона включає такі компоненти:

мотиваційний (усвідомлення потреби в самонавчанні);

- когнітивний (знання стратегій самоосвіти, володіння джерелами інформації);
- операційний (вміння планувати, здійснювати та коригувати власну діяльність);
- рефлексивний (самооцінка результатів, здатність до аналізу та вдосконалення).

Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що формування самоосвітньої компетентності, навичок самоосвіти та самоменеджменту у майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки є органічною та ключовою складовою їхньої професійної підготовки. Це зумовлює потребу вдосконалення процесу їх фахової підготовки зокрема, обґрунтування педагогічних умов, які сприяють підвищенню ефективності досягнення зазначеної мети та результатів навчання

Формулювання мети статті. Мета статті полягає в науковому висвітленні проблеми формування самоосвітньої компетентності, самоосвіти та самоменеджменту майбутніх фахівців у процесі їхньої професійної підготовки.

Результати

Сучасні вітчизняні дослідники [1, 3, 6] стверджують, що основним дидактичним принципом вищої освіти має стати перехід від традиційного навчання до самоосвіти, яка розглядається як вища форма здобуття знань. У «Енциклопедії освіти» акцентується увага на тому, що самоосвіти як особливого виду пізнавальної діяльності необхідно навчати ще в межах організованої системи освіти [5, с. 616]. Це, у свою чергу, дозволяє сформулювати в студента здатність «самостійно, протягом усього життя, без присутності викладача чи лектора, опановувати все необхідне».

Самостійна робота — це дидактична форма, яка, незважаючи на формальну автономність, реалізується у межах визначених педагогом завдань, методів і засобів, передбачає педагогічний супровід і зовнішній контроль [4,7].

Натомість самоосвіта передбачає ініціативу студента поза межами навчального закладу, здійснюється за внутрішньою мотивацією та базується на усвідомленій потребі в саморозвитку. У цьому контексті студент самостійно визначає цілі, планує, реалізує та оцінює результати

Під самоосвітою розуміють організовану самостійну діяльність суб'єкта, спрямовану на засвоєння нових знань, умінь, навичок з метою особистісного та професійного зростання. Її особливістю є відсутність зовнішнього контролю, гнучкість у виборі тематики, темпу і засобів навчання.

Самоменеджмент у педагогічному контексті — це система самоорганізації, самопланування, цілепокладання, контролю і регуляції навчальної та професійної діяльності. Він включає: постановку цілей; планування дій; ефективно використання часу; відстеження результатів; здатність до адаптації й змін.

У працях Н. Буняка, Г. Леськів, О. Штепи самоменеджмент розглядається як основа професійної зрілості сучасного фахівця, що сприяє формуванню автономності в освітній діяльності [2, 10, 12].

Система професійної підготовки у вищій освіті повинна не лише надавати знання та фахові навички, а й створювати умови для формування внутрішньої потреби до самоосвіти та оволодіння механізмами самоуправління освітньою діяльністю. В умовах оновлення освітніх стандартів та вимог до професійної мобільності молодих фахівців ці аспекти набувають визначального значення [8].

Професійна підготовка у ЗВО створює специфічне освітнє середовище, як простір саморозвитку, що дозволяє студенту розвивати самостійність і відповідальність за власне навчання, обирати освітні траєкторії, способи отримання знань і форми участі в

навчальному процесі, формувати вміння працювати з інформацією, критично мислити та оцінювати її якість, експериментувати з формами організації власного навчання, аналізувати їхню ефективність.

У такому середовищі студенти навчаються самостійно планувати навчальний день, вибудовувати пріоритети, обирати джерела інформації, користуватись електронними ресурсами, брати участь у неформальній освіті.

Для ефективного формування здатності до самоосвіти важливо не лише забезпечити студентів відповідними знаннями, а й інтегрувати в навчальний процес методи і форми, які стимулюють активну, самостійну, рефлексивну і керовану навчальну діяльність, а саме:

- проектне та дослідницьке навчання (створює умови для самостійного вибору теми, розвиває ініціативність, відповідальність, вміння планувати час і презентувати ідеї, сприяє формуванню наукового стилю мислення, здатності до аналізу й самоконтролю);
- впровадження елементів самоменеджменту (Тайм-менеджмент, цілепокладання, самоконтроль і самооцінювання, використання цифрових інструментів);
- методи рефлексії (щоденники навчання, рефлексійні есе, SWOT-аналіз власного навчання, відеорефлексія);
- освітні практики, що формують автономність (портфоліо досягнень, індивідуальні освітні маршрути, кейс-метод, метод проектування професійного «Я»).

Викладач в умовах формування самоосвітньої компетентності виконує не лише інформаційну функцію, а й функцію наставника, модератора, фасилітатора освітнього процесу. Його завдання мотивувати студента до самостійної діяльності, створювати ситуації вибору, проблемного пошуку, рефлексії, підтримувати індивідуальні навчальні запити студентів, надавати зворотний зв'язок, спрямований на самопізнання та сприяти формуванню навичок постановки цілей та самооцінювання [11].

Такий підхід формує в студентів високий рівень автономності, відповідальності за навчальний процес, і в підсумку — готовність до самоосвіти протягом життя.

Ефективне формування самоосвітньої компетентності потребує системного підходу, коли кожен компонент навчального процесу сприяє розвитку відповідної мотивації, умінь і навичок. Це включає як організаційні стратегії, так і методичні прийоми, адаптовані до особливостей навчання у ЗВО: формування самоосвітньої мотивації, розвиток навичок планування та організації, створення ситуацій успіху, впровадження системи самоконтролю та самооцінки, розвиток культури співпраці та наставництва.

Ці педагогічні практики створюють умови для того, щоб студент не лише володів знаннями, а й управляв процесом власного розвитку, що й визначає суть самоосвітньої компетентності та самоменеджменту.

Мотивація до самоосвітньої діяльності не є сталою характеристикою — вона формується, розвивається і коригується у процесі професійної підготовки. Одним із ефективних засобів її розвитку є використання спеціально організованих тренінгових занять, спрямованих на формування навичок цілепокладання, внутрішньої відповідальності та особистісної залученості студента до процесу навчання.

Під тренінговими формами навчання розуміють створення системи фахових тренінгів, які проводяться поряд із традиційними формами професійної підготовки. Швидкі зміни в суспільстві вимагають кардинальних змін у системі освіти, її організаційних принципах, перегляді форм і методів навчально-виховного процесу, зокрема розробки і впровадження методів освітніх технологій навчання. Серед інновацій навчання у сучасній вищій освіті є популярним використання тренінгових технологій.

Тренінгові форми навчання як інноваційний інструмент формування самоосвітньої компетентності

Під тренінговими формами навчання розуміють спеціально організовану освітню діяльність, орієнтовану на розвиток особистісних і професійних якостей, практичних умінь і навичок, що проводиться паралельно або на додаток до традиційних форм професійної підготовки. Такі форми мають високу ефективність завдяки активній включеності студентів у процес, емоційній насиченості, практичному спрямуванню і високому рівню зворотного зв'язку.

Швидкі трансформації в усіх сферах суспільного життя — зокрема динамічні зміни на ринку праці, оновлення професійних стандартів, зростання ролі інформаційних технологій — вимагають кардинального перегляду змісту, організаційних принципів та методів навчально-виховного процесу у системі вищої освіти. Важливим напрямом таких змін є впровадження інноваційних освітніх технологій, зокрема тренінгових методів навчання.

У сучасному освітньому просторі тренінгові технології набувають популярності як ефективний засіб формування ключових професійних компетентностей, включаючи самоосвітню компетентність, навички самоменеджменту, цілепокладання, комунікації, рефлексії, критичного мислення. Вони дають можливість поєднувати емоційно-ціннісне ставлення до навчання з практично орієнтованим змістом.

Таким чином, впровадження тренінгів як форми професійної підготовки сприяє не лише набуттю конкретних знань чи навичок, а й створенню умов для внутрішньої мотивації, усвідомленого управління власним освітнім і професійним розвитком.

Серед переваг, які дає тренінг як активна форма навчання, можна визначити такі:

- тренінг моделює професійну діяльність учасників тренінгу (повністю або частково), і спрямований на розвиток умінь і навичок, необхідних для практичної роботи;
- тренінг дає студентам можливість систематизувати отриманий досвід, визнати свій рівень професійної компетентності та окреслити методи особистого професійного розвитку;
- таке навчання сприяє формуванню демократичного стилю спілкування та забезпечує міжпредметний процес навчальної діяльності;
- тренінг формує у студентів практичні навички виконання індивідуальних завдань, презентації їх результатів громадськості та вчить їх ефективно працювати в команді;
- навчання розвиває лідерські якості та ініціює активність студентів [9].

Таким чином, тренінг як активна форма освітнього впливу не лише підвищує мотивацію до навчання, а й безпосередньо сприяє формуванню ключових складників самоосвітньої компетентності: самопізнання, цілепокладання, самоуправління, рефлексії.

Висновки

У результаті проведеного аналізу можна стверджувати, що формування самоосвітньої компетентності, навичок самоосвіти та самоменеджменту є однією з ключових умов успішної професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Здатність до самонавчання, саморегуляції та ефективного управління власною освітньою траєкторією значною мірою визначає конкурентоспроможність, адаптивність, професійну мобільність і творчу активність випускника.

Тренінги як активна форма професійної підготовки створюють унікальні умови для формування в студентів навичок самоорганізації, планування, цілепокладання, командної роботи та лідерства. Завдяки своїй гнучкості, емоційній насиченості та

практичній орієнтації тренінгові технології є дієвим засобом розвитку самоосвітньої компетентності.

Перспективи подальших досліджень можуть бути зосереджені на: експериментальному вивченні ефективності тренінгових програм у формуванні навичок самоменеджменту, розробці авторських тренінгів із цілепокладання та рефлексії для майбутніх педагогів і фахівців мистецьких спеціальностей, вивченні динаміки самоосвітньої активності студентів в умовах цифрового середовища, створенні методичних рекомендацій щодо інтеграції самоменеджменту в освітні програми.

Таким чином, системна, методично обґрунтована робота з формування у студентів здатності до самоосвіти є стратегічним напрямом модернізації вищої освіти в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Атаманюк, В. В. (2010). Проблема самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у контексті розбудови вищої школи в Україні. У І. А. Зязюна (Ред.), *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* (Вип. 24, с. 211–218). Київ; Вінниця: ТОВ фірма «Планер».
2. Буняк, Н. М. (2017). Самоменеджмент як мистецтво саморозвитку особистості. *Економіка та управління підприємствами*, 18, 185–188.
3. Буряк, В. К. (2002). Умови та засоби самоосвіти студентів. *Вища школа*, 6, 18–29.
4. Воропай, Н. А. (2008). Самостійна робота студентів як засіб індивідуалізації їхнього навчання. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка: зб. наук. праць*, 24, 52–57. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ ПНУ ім. В. Стефаника.
5. Кремень, В. Г. (Гол. ред.). (2008). *Енциклопедія освіти* (1040 с.). Київ: Юрінком Інтер.
6. Жукевич, І. П. (2011). Проблеми готовності до самоосвіти студентів вищих навчальних закладів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 13(224), 67–73.
7. Король, В. М., Савченко, О. П. (2003). Самостійна робота студентів університету як складова підготовки майбутнього фахівця: організація самостійної роботи студентів. У В. М. Короля, В. П. Мусієнка, & Н. Т. Тохової (Ред.), *Самостійна робота студентів університету* (с. 9–29). Черкаси: Вид-во ЧДУ.
8. Коростіль, Л. А. (2009). Самоосвіта особистості як соціальне та педагогічне явище. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*, 1, 138–145. Суми: Видавництво СумДПУ.
9. Луганцева, О. Г. (2015). Тренінговий цикл як конструктивний елемент тренінгової технології навчання. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*, 1, 216–220.
10. Леськів, Г. З., та ін. (2021). *Самоменеджмент: навчальний посібник* (280 с.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.
11. Тернопільська, В. І. (2016). Моделювання процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 25, 16–22.
12. Штепа, О. С. (2012). *Самоменеджмент (самоорганізування особистості): навч. посіб.* (362 с.). Львів: ЛНУ імені Івана Франка.